

HET FRIESE VELD

EEN SOCIAALBEWOGEN NATUURLIEFHEBBER

Het is alwéér mooi weer, die vrijdag de 14e oktober: volop zon, 18 graden. We genieten van een ongekend lange en zachte nazomer dit jaar. Jan Jonker ontmoet ik bij de uitkijk-toren van Staatsbosbeheer, aan de Sweachsterwei, in het beekdal van het Koningsdiep. Een leuke pose voor een foto, met op de achtergrond één van de ooievaarspalen die hij zelf mee heeft geplaatst. De Ooievaars rondom Beetsterzwaag zijn echter eigenwijs en blijven tot dusverre onverstoord ieder jaar weer hun eigen nesten bouwen: op een oude windmolen, gehalveerde beuken of schoorstenen midden in het dorp... Jan kan er wel om lachen.

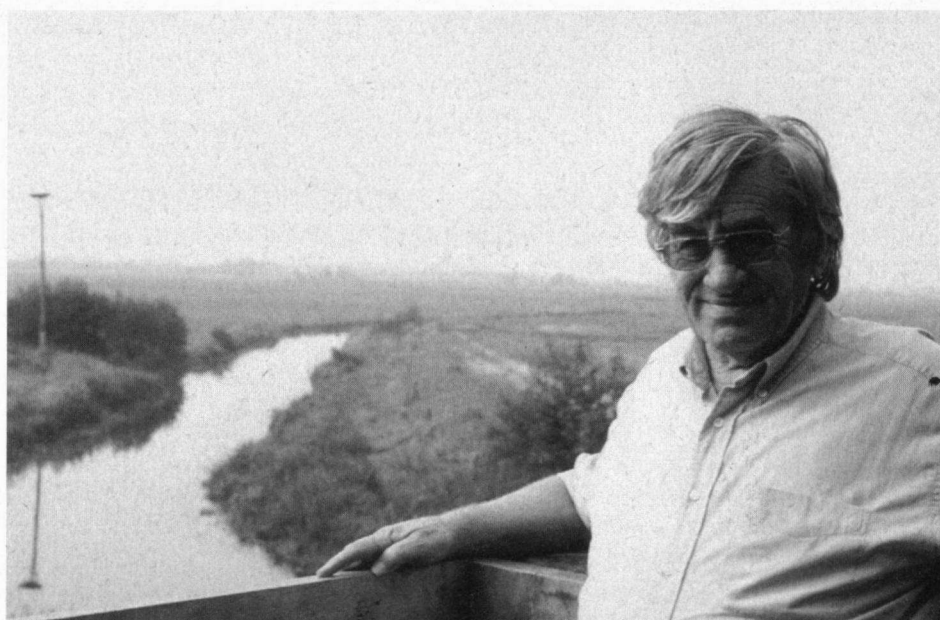
Twirre in gesprek met Jan Jonker

tekst & foto's: Sietske Rintjema

Hij belde me 's ochtends zelf met het idee om op deze plek het interview te houden, omdat het Ald djip een speciale en centrale plaats in zijn leven heeft. Hij steekt meteen van wal. Over waarom deze plaats Siberië werd genoemd: namelijk omdat hier 's winters vaak een koude en gure oostenwind stond, die destijds nog onbelemmerd over een nog open Liphústerheide waaide. Over het feit dat hij de weg hier jarenlang voor Rijkswaterstaat strooide tegen gladheid en dat hij hier al jarenlang vleermuizen inventariseert. Watervleermuis en Rosse vleermuis komen er onder andere voor, reden waarom de zieke beuken langs de Sweachsterwei niet geheel werden weggehaald, maar halverwege afgezaagd. Ook de landinrichting die hier plaatsvindt heeft Jan's interesse. Hij is in dat kader nog een keer mee geweest met een bodemkundige, waarbij ze in van Oordt's Mersken ook zeeklei vonden, waarschijnlijk de verklaring van het feit dat de IVN hier eens zoutplanten vond.

Vanuit de kijkhut zetten we het gesprek voort. "Je kunt er niet bij" is zijn reactie op het feit dat jongeren het bouwwerk al binnen enkele maanden nadat het geplaatst was in brand staken. In de gerepareerde hut staat nu met vilstift op een plank geschreven: "Neem je eigen troep mee naar huis". Ook deze goedbedoelde actie is door jeugd gedaan, weet Jan te vertellen. Hij betrapte namelijk twee jongens terwijl ze er mee bezig waren.

Jan werd in 1932 geboren tussen Aldegea en Earnewâld, in boerderij 'Veldzicht'. Hier bracht hij zijn jeugd door samen met een jongere broer, een periode

Jan Jonker, met op de achtergrond het 'Ald djip'

foto: Sietske Rintjema

die niet altijd gemakkelijk was. De jonge Jan bleek namelijk linkshandig te zijn, iets dat toentertijd niet altijd geaccepteerd werd. Niet door zijn vader bijvoorbeeld, die vreesde dat Jan zijn leven lang een onhandige slungel zou blijven, en ook niet op school. Met speciaal bestek e.d. werd getracht hem 'om te vormen' tot een 'normaal' rechtshandig iemand. Tenslotte het gezeur te ontvluchten verbleef Jan al op jonge leeftijd veelvuldig in het veld, waar hij oog ontwikkelde voor de plantjes, vogels en andere beestjes. Hij herinnert zich dat hij als kind eens urenlang op een plank boven de sloot lag te turen naar het waterleven. Toen hij thuis kwam vroeg z'n moeder: "Jan, waarom heb je gehuild?" Waarop hij antwoordde dat de natuur zo wreed was, want hij had gezien hoe waterroofkevers andere

insecten opaten. Vader was een hardwerkende boer en zijn moeder een echte doorzetter, een eigenschap die Jan vast van haar meekreeg.

Met zijn ouders verhuisde Jan op z'n 13^e naar Gorredijk, naar de Ald Singel. Hij volgde eerst de landbouwschool en ging later naar Groningen om landmeetkunde te studeren. Na de studie kon hij aan het werk bij de Rijksdienst IJsselmeerpolders. Hier hield hij zich bezig met de verkaveling, de inrichting van het nieuwe landschap, de bebouwing, de wegbeplanting.

In 1959 liet zijn werkgever echter weten in hem geen ambtenaar te zien. Het bleek een verkapt advies om ander werk te zoeken. Uit een soort van beroepskeuzetest kwam naar voren dat Jan beter

het bedrijfsleven in zou kunnen. Vandaar dat hij op 26-jarige leeftijd besloot naar Terwispel te verhuizen en hier eerst een fouragebedrijf overnam gevolgd door een loonbedrijf. Jarenlang was hij actief voor diverse boeren. Zelf gebruikte hij ook gehuurd land in het beekdal van het Koningsdiep en wel op biologische wijze. Hij steunde boeren in en rond Wommels en op Terschelling, die ook met biologische landbouw wilden beginnen, waaruit een samenwerkingsverband voortvloeide. Een vergelijkbaar project in Gorredijk mislukte helaas.

Eén van zijn grootste hobby's is wel het opsporen, tellen en bestuderen van orchideeën. In de drie beekdalgebieden in Fryslân telde hij dit jaar ongeveer 16.000 exemplaren. Doel van deze inventarisaties is om zicht te krijgen op de resultaten van het (natuur)beheer. Jan is ook een actief lid van de Vlaamse orchideeënstudiegroep SEMO. Gezien het grote enthousiasme waarmee hij over zijn ervaringen met deze studiegroep verhaalt, moet hij zich bij deze groep wel zeer thuis voelen. In 2004 is de groep in Noord-Frankrijk op studiereis geweest. Hier vond een bijzondere confrontatie plaats met een aantal boze (en gewapende) landeigenaren die duidelijk niets van de onderzoekers moesten hebben. Datzelfde jaar kwamen de Vlamingen ook naar Fryslân, waarbij Jan ze de meest bijzondere orchideeëngroeiplaatsen van de provincie liet zien. Zo gingen ze bijvoorbeeld naar Schiermonnikoog, waar o.a. de Kleine keverorchis staat, en de Piamer Koaiwaard, met duizenden Vleeskleurige - en rietorchissen en alle mogelijke kruisingen daartussen. Jan benadrukt dat het goed klikt tussen Vlamingen en Friezen, beiden eigzinnig, serieus en met een eigen taal, waarmee vooral de Vlamingen heel zorgvuldig om gaan.

Eind jaren zeventig van de 20^e eeuw vond het bestuur van de Vogelwacht Gorredijk dat het niet langer op de oude voet kon doorgaan met het rapen van kievitseieren. Aansluiting bij de Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten was onhoudbaar en zo werd in 1981 de Vereniging voor Natuurbescherming Gorredijk e.o. opgericht, een vereniging die tot vandaag de dag nog heel actief is. Jan benadrukt in principe niets tegen het 'aaisykjen' te hebben. Hij herinnert zich

dat hun boerenarbeider vroeger altijd een dag vrij kreeg om eieren te zoeken. De week erop kwam de man dan trots vertellen dat hij van de inkomsten die de eieren hadden opgeleverd een nieuwe broek had kunnen kopen. Toen was het dus een nuttig extraatje voor de arme arbeider. Vandaag de dag valt er onderscheid te maken tussen de goedwillende (sportieve) en de kwaadwillende (egoïstische) 'aaisykers'. Jan heeft hier fraaie staaltjes van gezien. Terwijl hij aan het maaien was, en hier en daar de maaimachine oplichtte om een nest te sparen, zag hij soms vanaf de weg mensen met een verrekijker staan loeren, die even later de grastroken afstruinden om de gespaarde legsels te rapen. Woedend is hij geweest op dergelijke lui; eenmaal betrof dit zelfs twee politieagenten in functie...

Zijn belangstelling voor vogels uit zich nog steeds in het feit dat hij al jaren weidevogels inventariseert in twee BMP-plots (broedvogel monitoring). Ook telt hij jaarrond (trek)vogels op vaste punten, de zogenaamde PTT (punt-transect tellingen).

Ondertussen kwaken enkele enthousiaste Groene kikkers vanuit de beek er lustig op los. Horen deze beesten half oktober niet al in de modder te zitten? Naar het water kijkende vraag ik Jan of hij weet hoe het met de vissen in het Koningsdiep zit. Jan weet dit niet precies,

maar denkt dat het wel goed zit met die visstand. Wel zouden de beek en het beekleven volgens hem gebaat zijn bij meer stroming en natuurlijker peilfluctuaties. Hij weet nog dat hij in de eerste jaren dat hij in dit gebied werkte 's zomers wel eens door de beek kon fietsen, als deze plaatselijk bijna drooggevalen was. Ook zou hij graag zien dat er geen boezemwater meer in de beek zou kunnen komen. Hij hoopt dat via de landinrichting kan worden bewerkstelligd dat een boezemvaart die nu nog in de beek uitmondt, wordt afgedamd.

Terugkomend op de vleermuizen merkt Jan op dat volgens hem twee tamelijk onbekende soorten toe lijken te nemen in Fryslân: de Bosvleermuis en de Vale vleermuis. De eerste, die lijkt op een kleinere versie van de Rosse vleermuis, trof hij ook al aan in het Ketlikerskar nabij Heerenveen. Waarnemingen in Nederland zijn tot dusverre zeldzaam. Hetzelfde geldt voor de Vale vleermuis, de grootste vleermuissoort van Europa, die 's winters naar zuidelijker streken trekt. In Nederland bereikt deze soort zijn noordgrens, maar overal in z'n verspreidingsgebied is hij sterk achteruitgegaan door een afname van insecten.

Met de Rosse vleermuis daarentegen gaat het hier volgens Jan veel slechter, mogelijk als een indirect gevolg van toenemende verkeersdrukke zoals bijvoorbeeld op de A7. Hierdoor komen veel insecten om, een effect wat naar zijn idee niet moet worden onderschat.

We rijden over een uitloper van het Drents plateau. In de verte zie je het landschap wegzakken in de verveningen. Bebouwing vind je in lintvorm op de zandopduikingen. De liefde voor lijnen in het landschap heeft hij over gehouden aan zijn werk voor de Rijksdienst IJsselmeerpolders.

In Van Oordt's Mersken laat Jan me de Krûme sânne zien, een verlande zijtak van het Koningsdiep, die hij zelf in de jaren '60 opmerkte in het land dat hij huurde van het toenmalige ministerie van CRM (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk), tijdens het greppelfrezen. Pas in de jaren '70 heeft Staatsbosbeheer dit gebied in eigendom gekregen. Momenteel wordt het prima behartigd door boswachter Schievink, aldus Jan. Er vlie-

gen een paar Grauwe ganzen snaterend over en we zien een late Paardenbijter jagen langs de wilgen.

Naast de permanente plas die in dit gebied is aangelegd, als waterbuffer en slaappleats, wordt er de laatste jaren 's winters met behulp van een windmolentje nog een stuk onder water gezet. Allemaal ten behoeve van de overwinterende watervogels, maar ook de dotterbloemvegetaties zijn gebaat bij deze overstroming. Door de vergaand strakke stabilisering van het buitenwaterpeil, stroomt Van Oordt's Mersken de laatste jaren vrijwel nooit meer spontaan onder in de winter. Voorheen was dit wel het geval, wanneer bij een hoog peil en een stevige noordwestenwind het water over de zomerkaden sloeg.

Jan Jonker in Van Oordt's Mersken

foto: Sietske Rintjema

Ik vraag hoeveel kinderen Jan heeft. Over één van zijn kleinkinderen vertelde hij al. Deze wil hem namelijk meer achter de computer hebben en dat lijkt nog te lukken ook. Jan bezit inmiddels een digitale fotocamera en is hiermee volop aan de slag. Op zijn computer heeft z'n kleinzoon inmiddels een fotobewerkingsprogramma gezet en Jan raakt steeds enthousiaster in het gebruik.

Hij heeft drie zonen en één dochter, zo blijkt. De dochter en de jongste zoon zijn beide in de horeca beland. De middelste zoon heeft altijd de zeevaart in gewild en zover is het ook gekomen. Na de zeevaartschool op Terschelling maakte hij een aantal grote internationale reizen, maar daarna was het plotseling gebeurd. Hij zocht vastigheid aan wal en kwam in de logistiek terecht bij een transportbedrijf. Sietse tot slot, de oudste van het stel, heeft het loonbedrijf in Terwispel overgenomen en dat draait prima. Jan helpt nog altijd graag op het bedrijf. Hij kent alle werknemers en komt op vrijdagmiddag graag even mee 'evalueren'. De meeste werknemers noteren hun bijzondere flora- en fauna-waarnemingen voor Jan.

In Gorredijk trof hij in ingezaaide bermen bij het bouwplan Loevenstein, de Baltische vorm van de Rietorchis aan. Deze zijn hier dus, samen met Grote ratelaar en andere soorten, ingezaaid.

Een kostbare zaak, maar wel leuk voor de mensen. Jan heeft niet echt iets tegen op dergelijke floravervalsing. Hij heeft er vertrouwen in dat de natuur zelf wel selecteert welke soorten zich ergens kunnen handhaven en welke niet.

Of ik wel wist dat de reigerkolonies hier in de buurt vrijwel allemaal zijn verdwenen door de Steenmarter? Jan kan het zien aan de manier waarop de veren zijn afgebeten. De marters halen de nesten leeg en doden oudervogels, waarop andere wegblijven. Marters zijn een andere passie van deze man.

Volgens Jan is het verschil tussen de Boom- en Steenmarter niet zo moeilijk als wel wordt beweerd. De Boommarter is een echt bosbeest, verblijft nauwelijks op de grond, is slank met een lange staart; net een Eekhoorn. De Steenmarter daarentegen is veel opportunistischer, en is gedrongen met een korte staart. Tsjja, het is het in vroegere boeken beschreven beeld. Maar hoe het dan zit met die boommartermeldingen uit het moerasgebied de Alde Feanen, waar zelfs foto's van zijn? Dat weet Jan ook niet zo precies.

Vorig jaar is Jan gestopt met zijn werk voor de Natuurvereniging Gorredijk en omstreken en dat viel hem zwaarder dan

gedacht. Hij heeft een moeilijke tijd gehad, zo stelt hij, kreeg zelfs last van een soort 'ontwenningverschijnselen'. Hij wilde graag nog overal bij betrokken worden en voelde zich gepasseerd als hij niet om advies was gevraagd. Kortom: hij miste zijn rol in het spel, de interactie, het overleg.

Gelukkig heeft hij inmiddels z'n draai weer gevonden. Orchideeën, marters, vleermuizen, vogels, fotografie en het loonbedrijf... het is genoeg om zijn tijd mee te vullen. Nieuwe plannen heeft hij dan ook niet echt meer. Ja, hij had nog wel een keer naar Australië gewild, samen met een goede vriend, Nelis. Helaas overleed Nelis het afgelopen voorjaar.

Tot slot vraag ik Jan of hij nog tips heeft voor de Twirre-redactie of het FFF-bestuur. Hij stelt dat 'we' vooral 'biologen' moeten blijven en niet te veel de nadruk moeten verplaatsen naar het strijdtoneel. Tellen is nodig voor de zorg. Actie voeren en bezwaar aantekenen zou het liefste door een daarin gespecialiseerde werkgroep moeten worden gedaan. Jan betreurt het dan ook dat de FFF-werkgroep Finger oan 'e Pols pas geleden ter ziele is gegaan bij gebrek aan opvolgers. Mensen die net als hij met hart en ziel betrokken zijn bij de natuur in de menselijke omgeving!